Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

דבר, 07.01.1955, page 5

י. ש. שלום — בן החמשים

שירתו

מאת י. זמורה

א

— שָׁיְחִיָּה זֶה שִׁירִי, שֶׁלֹּא יִשָּׁכַח,
בְּגְבוּלוֹת בְּנֵי עוֹלָם, בְּהִסָּתֵם הַגּוֹלָל.

מיטב שירו של ש. שלום — אמתו, אפילו, זהי אמת שאינה עשויה לפ־ארו ואינה מתארת אותו כאיש המע־לות־הטובות הנדירות, לפי טעם המוס־כמות. השיר הוא לעולם אספקלריה נאמנה של השר, ואפילו אם השר שם מסיכה ספויה מן העין על פניו — השיר מגלה אותה, והקורא המבין הב־הן יבחין גם ברצונו הנסתר של המשו־רר לטשטש את ה„אני" שלו. ואילו ש. שלום, זה ייחוד מייחודיו — הוא שר את עצמו כמות שהוא; ואורר־בא דומה שכל שיר מלוות מעין תפי־לה: כזה ראוני וקבלוני. וזהו ייחוד שני של ש. שלום — כמעט תמיד הוא מבקש־על־נפשו בשירו. לא הוא שברא את עצמו ועל־כן לא הוא שיכול לשנות עצמו ולהעמיד איש אחר תח־תיו, לשמץ את מזלו ולשפרו:

פֹּה נִטְמָן אָנֹכִי, לֹא צַדִּיק וְלֹא שׁוֹעֵ,
נוֹלַדְתִּי שְׁנַת כָּךְ וְחָיִיתִי לִי סְתָם.
נָאוֹן מְסֻתָּר לֹא נָתַן לִי לְהִבָּעֵ
יוֹתֵר מִמְּנָה שֶׁמָּנְתָה לָאָדָם.

אין המשורר מתפאר כי מחמת צני־עות לא תבע יותר, אלא בפירוש מתוך „נאון מסותר"; כלומר: אין הוא מס־תיר בשירו את טבעו. ודאי, ככל משו־רר הוא זקוק לאהבה, אבל הוא מבקש אותה במישרין, ואפילו תהיה זאת אה־בה שמקורה הרחמים, שכן גם הוא עצ־מו מלא רחמים ואהבה בתוקף רחמים לכל הנברא. אם כך ואם כך, החיים עצובים הם. שכן סופם מוות. ובשם שיש מדווי־גוף כן יש גם כאבי־נפש וכזולה כן אלה צריכים ריפוי זמני, צריכים אהבה ורחמים:

שִׂיחָה לִי וְהַעֲבֵר אֶת יָדְךָ עַל הַגּוֹ
הַכָּלֶה בַּמַּכְאוֹב,
צְלֹל בִּי וּבְעַר בִּי, אֱלֹהַּ,
עִמּוֹ שֶׁבַּעֲרָתָ בַּסְּנֶה,
נַע בִּלְבָבִי וְיַקֵּל לוֹ, בְּלִטֶּף
וְלֹא בַּמַּרְאֶה,
תֵּבֵק בִּי כָּל אֵבֶר אָנוּעַ, כָּל זִיו
שֶׁעָלֶיךָ יַעֲגֹב.

בזכות סגולות־אופי אלה — דומים שירין של ש. שלום לתפילות בכוח בקור־הנפש שהוא מערה לתוכם, בתו־שה נימת האינטימיות המובחקת. ומ־שום כך טבעי גם־כן כי ש. שלום שר אל יצריו בו, מתנה את חטאיו, מתוו־דה על עבירות ועל הרהורי־עבירה, כלומר: שירת ש. שלום ביסודה הע־מוק — שירת־התחטאות היא.

ב.

זיקתו של ש. שלום אל זולתו, אל היחיד, אל הכלל, אל האומה, זיקה של צורך־הנפש היא, זיקה אנושית־מוס־רית, תייתי אומר — זיקה דתית, וב־שום אופן לא זיקה אידיאולוגית, כר־גיל בזמננו, משום כך אתה נפעל ומת־מעל גם משיריו הלאומיים ממש כמו משירי־היחיד שלו:

יֶלֶד בּוֹכֶה עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל,
בְּכִנּוֹר יִשְׁתַּפֵּךְ עִם חֲלוּף אַשְׁמוּרָה.
הֲיִקָּבֵל עַל אֲחוֹר פַּעֲמֵי הַגּוֹאֵל?
יֶלֶד בּוֹכֶה עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל,
וּבְעֶצֶב קוֹלוֹ יֵאָרֵב הַמּוֹרָא...

ודאי שיש פאתוס בשירי־חלאום של ש. שלום, אבל גם בשירי־היחיד שלו אתה מוצאו בשמע ובגלוי, שכן הפא־תוס הזה הוא קראופי בו, כלומר, טבעי הוא לו, ואין להתכחש לכך, ואין להת־ביש בכך, אם הוא מובע בכשרון וב־טעם, כשם שהוא מובע בשיריו של ש. שלום, כי לא כל פאתוס הוא שם־גרוף להעמדת־פנים ולפוזה, חלילה. יש פאתוס שמשמעו התלהבות אמתית, התפעלות נכונה והתרוממות הנפש. אפילו מידת־מה של סנטימנטליות אינה מגונה ואינה כוסרכת בתוך שי־רה טובה. מקום שיש רגשות ויש הת־רגשות — מן הטבע הוא שתהיה גם מידת־מה של רגשנות, ואם המשורר חכם לא להתבייש בה, אלא לשבצה בתוך דבריו בטעם ובכשרון, והיתה גם היא למעלה פיוטית טובה.

ג.

ש. שלום שר את האהבה לאשה, לא אותה אהבה שהיא „פיוטית", שהיא „משעשעת", אלא זו שאי־אפשר לך שלא תהיה נתון לה, זו האהבה שהיא יצר־חיים קשה, מורכב, ממובך, כובש וגם משעבד, כובש וגם משחרר; רוחה בך ואתה אסיר־תודה; מופה ממון וא־תה נוהה אחריו ומסלל לו. כן, לש. שלום יש שירי־ארוס נפלאים, ובמפו־רש יותר: יש אצלו שירי ארוסיקה רוחנים, ובשירים אלה יש אווירה של חטא, המאבק עם החטא. מאבק לטהר את החטא, ותשירים הוסכים שוב לשי־רי התחטאות, לשירים־ווידויים. ויש בהם טעם קדומים. שירי־יצר קשים הגובלים דווקא עם תפילות ויש בהם יסודות דתיים עמוקים:

וַאֲנִי בְּהִוָּתְרֵךְ עִמְּדִי בְּנַפְשִׁי לֹא
יָדַעְתִּי אָז:
הֲלְהִתְוַדּוֹת בְּסִמְבִּי, לְחָרֵף
מַעֲרָכוֹת אֵל שַׁדַּי,
עַל שֶׁקָּרָא מִקְדָּשִׁים וְאוֹתִי בָּם
בֶּחֱר לְשָׂטָן?
אוֹ לְלַחֲצֵךְ אֶל לִבִּי בְּמַעֲמַד
רַעְיָתִי וְלָשִׂישׂ,
עַל שֶׁאֵין אֹזֶן לַקִּיר וְעַל שֶׁאֵין
עַיִן לַחֲרִיס —
וְעַל שֶׁלַּיְלָה הַזֶּה אוֹתְךָ בְּיָדִי
הוּא נָתָן...

תחוש אמנותי נכון הוא שהביא את ש. שלום לתת דווקא שירים פורצי־גבולות אלה בתוך חרצובותיהן של סר־ניטות, כי במקום שהרגשות חורגים כל מחסום, עולים וגאים, עולים וגאים, טוב ואפילו הכרחי שישימו עליהם, לכל הפחות, אזיקי אמנות מובחקים, לכלוא את הדברים בתוך מסגרת חמו־רת של שורות ספורות, שהן חוק־ולא־יעבור, ולשים עליהם חגורה של חרר־זים קבועים־ועומדים ואין משנים מהם ויהי מה.

ד.

כצל־תמיד מלווה המוות את שירת ש. שלום, וכדרך אפיו אין הוא מסתיר את מחדו מפני המוות ולא את הצער שמטילה המחשבה עליו, אבל אין בו לא כעס ולא קללה כלפיו. הוא משוט מביט במניו, אם תרצו במשתו אינגו־מיות, שוב כדרך טבעו בו. (הן גם מח־זור שירים שלו על חיות (חתול, עיט, נחש) נקרא על ידו בשם „מביט אל החיה"), ועיקר מעייניו הוא:

זַמְּרוּ, זַמְּרוּ מַנְגִּינוֹתַי בְּלִי־חֶרֶף,
אֲנִי יוֹדֵעַ כִּי תֵבֵל חֲלוֹם,
כִּי גַּם אֲנִי אֶגֶר מָחָר לַטֶּרֶף —
אוּלָם אֲנִי רוֹאֶה לָחֹג הַיּוֹם.

אכן, איש מנגינה הוא המשורר ש. שלום ולא איש בוכה. משורר הימ־נונות הוא, לחיי היחיד ולחיי הכלל, לחיי שלו ולחיי אנוש בעולם. משורר אהבה ורחמים, דווקא משום שהוא מכיר ויודע גם את השנאה ואת האכ־זריות. משורר המוסר, אם כי אינו בור־רח גם מן היצר והטבעיות באדם. משו־רר שמזוגים בו יסודות ליריים ואלי־גיים גם יחד, במזיגה מקורית, אישית.

★
★ ★

ג. שופמן

המון פייטנים יש, שכל כמה שתאמץ את כוח זכרונך להעלות משהו מאשר קראת מהם, לא תוכל. דבר לא נקלט בלבך. לא כן ש. ש ל ו ם. חלקו עם המשוררים, ברו־כי אלוהים, שדבריהם הם „כדגים שנאחזים במצודה", ואפילו יעצרך איש באמצע הרחוב ויטיל עליך: פסוק לי פסוק ממנו על רגל אחת! מיד תענה לו ב„בית" פלוני ובשו־רה אלמונית. ואלה רבים. והרי זה, לדעתי, קריטריון מובהק.

והפרוזה שלו? אני אומר לעצמי: מה, לדוגמה, היית יכול להעלות ברגע זה מתוך סיפוריו? איזה מקום, איזה מומנט? אין לי צורך לחשוב הרבה. הנה דבר האשה הבורחת באישון לילה מבית בעלה („הנר לא כבה") ורואה את עצמה בחוץ עזובה, גלמודה, ללא קורת גג, אומללה בתכלית. אל מי תשועה? פתאום נזכרה, שפעם אמרה לה אחת מידידותיה דרך אגב, שבצור לה תוכל לפנות אליה וכי ביתה פתוח לפניה תמיד. לא נשאר לה עתה אלא לנצל אותה „הבטחה", והיא הלכה ודפקה על דלתה. אבל מה נשתוממה הידידה ההיא מש־ראתה אותה בשעה זו ותפסה את הסיטואציה. איך זה? כלום קיבלה א ז את הדבר כ פ ש ו ט ו ? ! ממש ?! סבורה היתה: „טאקי אויף אנ'אמת!!"...

מקום זה בלבד מעמיד את ש. שלום בשורת המספרים הגדולים, אנשי השם.

אכן, רוח גדולה מהלכת בכל אשר תדפדף אצלו.

שירת הזמן והנצח

מאת נתן גורן

כאותו יין חריף, שלגימה קטנה ממנו מטעימתך אף היא מחריפותו ויוצקת בך להט צורב — כך הם לי שיריו של ש. שלום. חזון המשורר נמתח מן „האני" דרך „ההוא" רב־הגילויים ולוט־התעלומות ומתמשך אל העולם, אל האדם, העם והמולדת, ואל כל העצ־בונות והנפתולים והסיוטים שמתפתל בהם בן זמננו ובן כל הזמנים. עתים ינחם המשורר וירעיף צרי, ויש שהוא שואג ומשתע, וכל צליל — פצע שותת דם וכל מלה — מדוה, וכל בית מבתי שיריו — בית כואבים. ובזה כוחו הגדול, כוח ההצצה אלי תהום.

מעטים בשירתנו החדשה החותרים כש. שלום לחישוף אכורי כזה של הנשמה ויגונותיה, חטאותיה ווידויה. את כל הצעיפים יקרע — ואין אימת הריקות עליו, את כל עדי השוא המח־פים על ערוות החיים יסיר, יערטל את גופו של עולם ומוראותיו ויעמוד פנים אל פנים נוכח התוהו, הזוועה, גודש האימים בחיי אנוש, המאבקים בעמו ומולדתו. מרווה את עצמו ואת שירו ריש ולענגה, מרירות ופתנים, אפס כי לא ידכאוהו זה הרעל והעצב והשכול ולא יסגוררוהו אלו המראות התהו־מיים, כי רוחות־מרומים צחות סוכ־כות עליו ועל שירתו. ומזעזועי עוית מעגים, מיאוש אחרון יזדכך ויתעלה ויתפייס וישוב אל העיגולים רבוצי ההוד והקסם שעזב מאחוריו ו„מאבני אמונה של מתיאש יקום מזבח". היגון וההטחה והזעקה של ש. שלום — יסו־דם באמונה העמוקה, הנאצלה, אמונת המסתורין החיה בנשמתו.

יודע הוא גם שפת התפילה החרי־שית, שפת האלגיה הערינה, ושקופה היא וזכה שירתו של ש. שלום, גואלת היא בענותה ובפיוסה, בגבהותה ובסי־לודיה. נפתלת היא באלהים ובשטן, ואלהים ינצח את השטן, ועתים יגיע המשורר לצלילי ה„נעילה" המרעידים את הלב בצידוק־דין מזוכך.

שנות חיינו־חייו רבות האימים וה־אורים, התעיות על שפת תהומות וה־הזדהרויות מהשמש החדשה שנתגלתה על ראשנו — מקופלות בשירתו של ש. שלום, כי משורר הזמן הוא, אפס סולם שירה זו עם היותה מוצב בתחומי הזמן — ראשה מגיע אל השמים, אל הנצחים, אל מקור הנהרה, דרך „לה־בות־עולם" וליד „אלון בכות" — ינחנו ויגמיאנו מפלאי ההויה הנצחית, משבת העולם ומגאולת העם.